

Šta to još rade „samoobrazovani“ nelegitimni grafolozi kod vještačenja dokumenata i ko im još to omogućuje

Dane Branković

magistar inženjer grafičke tehnologije, direktor Forenzičkog centra za vještačenje dokumenata u Banjaluci, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina, forenzickicentar@teol.net

Boro Luburić

magistar inženjer grafičke tehnologije, tehnički direktor „Službeni glasnik“ u Banjaluci, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina, luburicboro@gmail.com

Nedo Gajić

diplomirani inženjer grafičke tehnologije i dizajna - master, direktor štamparije „Compex“ u Banjaluci, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina, nedjo.gajic@compex.ba

Jovo Savanović

diplomirani inženjer grafičke tehnologije i dizajna - master, direktor štamparije „Grafika“ u Banjaluci, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina, j.savanovic@blic.net

Sažetak: Sve vrste dokumenata, bilo da su u obliku listova od papira ili kartona, u obliku manjih ili većih knjižica, bilo da su identifikacioni, finansijski ili reklamni dokumenti, su isključivo grafički proizvodi. Izrađuju se i proizvode u manjim ili većim štamparijama, sa definisanim tehnološkim fazama rada. Po potrebi se popunjavaju i ovjeravaju određenim postupcima. Sve te aktivnosti pripadaju **grafičko-grafoskopskoj oblasti**, koja obuhvata vještačenje autentičnosti svih vrsta dokumenata i svih grafičkih elemenata koji se nalaze u dokumentima.¹ Predmete iz grafičko-grafoskopske oblasti mogu da vještače, stručno i legitimno, samo odabrani, najstručniji diplomirani inženjeri grafičke tehnologije a ne nikako „samoobrazovani“ grafolozi.

Grafologija pokušava nenaučno samo pretpostavljati osobine ličnosti na osnovu njegovog rukopisa i pokušava pretpostavljati stanje njegove duše. Grafologija se nikada nije koristila za vještačenje autentičnosti bilo kojih vrsta dokumenata ili bilo kojih grafičkih elemenata u dokumentima. Zbog stručne neupućenosti pravnik u resornim ministarstvima pravde, godinama se imenuju različiti nestručni profili kao vještaci grafološke oblasti (koja ne postoji u važećem Zakonu o vještacima Republike Srpske) a tužilaštva, sudovi i advokati ih prihvataju kao nešto što je legitimno i normalno. A nije ni legitimno a ni stručno, već je nedopustivo.

Ključne riječi: grafologija, grafoskopija, dokumenti, vještačenje, „samoobrazovani“ grafolozi, diplomirani pravnici, diplomirani inženjeri grafičke tehnologije.

¹ Branković, D.: Vještak br. 1, Banjaluka 2014. strana 48

UVOD

1. **Grafika**¹ je riječ grčkog porijekla i u prevodu znači *graf*= slovo a *grafo* = pišem. Pisati se može ručno i sa pisanim mašinama direktno na papiru. Slaganje teksta danas se izvodi pomoću računara a njegovo ispisivanje, reprodukcija, umnožavanje može da se izvodi igličastim štampačima, laserskim crnom-bijelim i kolor štampačima, ink-jet štampačima, mašinama visoke, duboke i ofset štampe, sitoštampe, tampon štampe, fotokopiranjem, itd. Svaka od navedenih tehnika i postupaka ispisivanja i reprodukcija slova, linija, tonova, fotozapisa, itd. u bilo kojoj vrsti dokumenata, ima svoje autentične karakteristike tehnološke izvedbe.

Dokumenti su sve ono što je ispisano bilo

kojom izvedbom i reprodukovano – umnoženo bilo kojom postupkom, npr.: razni ugovori, testamenti, svjedočanstva, punomoći, pasoši, indeksi, matične knjige, lične karte, štampane novčanice, mjenice, akcizne markice, etikete za pića, kutije za razne proizvode, deklaracije za proizvode, knjige, itd.

Diplomirani inženjer grafičke tehnologije,

koji je završio Grafički fakultet, osposobljen je da u većim ili manjim štamparijama organizaciono i tehnološki vodi izradu svih vrsta dokumenata, da u svim Grafičkim srednjim školama predaje sve stručne predmete za sva zanimanja u grafičkoj struci (ima ih preko dvadeset), a najstručniji da vještače autentičnost svih vrsta dokumenata i svih grafičkih elemenata koji se nalaze u dokumentima. Dva autora ovoga rada su položili 54 ispita na Grafičkom fakultetu u Zagrebu, od toga²:

- četiri (4) matematike,
- tri (3) fizike,
- osam (8) raznih hemija sa primjenom u grafičkoj struci,
- dvadeset i sedam stručnih predmeta iz grafičke struke,
- sedam (7) ispita iz opšte obrazovne oblasti,
- pet (5) ispita iz tehničke oblasti, i
- diplomski rad.

Grafički fakultet u Zagrebu je 2009. godine proslavio 50 godina postojanja (1959-2009) i za to vrijeme je promovirao 1281 diplomiranog inženjera grafičke tehnologije³.

Autori ovoga rada su radili u grafičkoj proizvodnji kao grafički tehnolozi, tehnički direktori i direktori, godinama verifikovano predavali u Grafičkoj školi u Sarajevu i Tehnološkoj školi u Banjoj Luci stručne predmete za sva grafička zanimanja (predavali, ispitivali i ocjenjivali), predavali kao stručni saradnici stručne predmete studentima na komunikologiji i grafičkom inženjerstvu u Banjoj Luci i Sarajevu, autori i recenzenti naučnih knjiga iz vještačenja dokumenata, autori stručnih izložbi iz grafičko-grafoskopske obla-

sti, predavači na stručnim seminarima o falsifikatima i sl. Neki su od 1965. godine u grafičkoj djelatnosti (kao učenici prvih razreda Srednje grafičke škole) a neki od 1998. godine su vještaci za dokumente. Sve naprijed navedeno se prikazuje da se da, stručna legitimacija sadržaju ovoga rada.

Grafički elementi u dokumentima mogu biti, zavisno od vrste i namjene dokumenta:

- slova po tipu rezu i gradaciji,
- razne linije,
- razni tonovi,
- razne ilustracije,
- vodeni žigovi,
- melirna vlakanca,
- hologrami,
- kinegrami,
- serijski brojevi (raznih gradacija, tipa i reza),
- otisci pečata, štambilja i žigova,
- potpisi,
- otisci prsta,
- izbočena-reljefna štampa,
- UV obojena područja,
- magnetska traka,
- planšete,
- vrste povezivanja,
- klameri, zakovice,
- višetonski fotozapisi (i video zapisi),
- perforaža,
- ink-jet ispis,
- iris štampa,
- ofset štampa,
- mikro-štampa,
- sam dizajn i prostorni raspored grafičkih elemenata u dokumentima, itd.

Prilog 1. Prikazane etikete na ambalaži su dokumenti tih proizvoda i imaju svoje autentične grafičke elemente

Boje za štampu, razne tinte i sintetski toneri za štampu i reprodukciju određenih grafičkih elemenata, u određenim tehnološkim postupcima, imaju svoja svojstva.

Za svaku tehnološku izvedbu, napisane su mnogobrojni stručni i naučni priručnici, knjige.

- Npr. za tehniku visoke štampe napisana je stručna knjiga od 382 stranice B-5 formata (Mesić, V.: Tehnologija knjigotiska, Zagreb 1970.),

¹ Klaić, B.: Rječnik stranih riječi, Zagreb 1986. strana 49

² Potvrda Grafičkog fakulteta iz Zagreba br. 010/1261/2-2041/2007 od 03.12.2007.

³ Monografija Grafičkog fakulteta iz Zagreba 1959-2009, Zagreb 2012. strana 163-180

- za hologram je napisan stručni priručnik od 140 stranice,
  - napisana je i stručna knjiga naziva: Grafičko oblikovanje i pismo (Nedeljković, S. i M.: Beograd 1980.) u koloru sa 236 strane A-4 formata,
  - napisana je naučna knjiga iz grafičko-grafoskopske oblasti vještačenja naslova: Vještačenje rukopisa u tekstu, potpisima i brojevima, autora Dane Brankovića, B-5 formata sa 232 strane u koloru, itd. itd.
- Bočno svjetlo
  - Brojčano označavanje
  - DID* – difrakcijski identifikacijski zapis
  - Duboki tisak
  - Emitirano svjetlo
  - FADO

Banjaluka
Banjaluka
Banjaluka
Banjaluka
Banjaluka

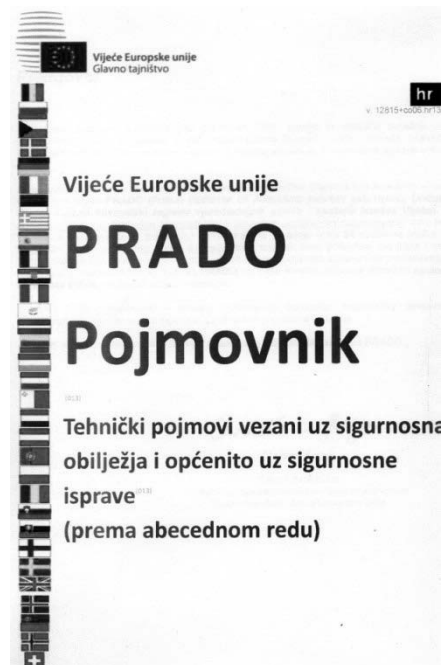
Prilog 2. Kao što prikazana pisana slova u fondovima računara, imaju svoje individualne karakteristike, tako i slova ručno ispisana imaju individualne karakteristike skriptora koji ih je svojom izgrađenom grafomotorikom ispisao

Papir, polukarton, karton ili sintetski materijal na kojem su definisanim tehnološkim postupcima nanoseni određeni grafički elementi dokumenta, sa svojim svojstvima, predstavljaju sastavni dio autentičnosti konkretnog dokumenta. Npr. papir se dijeli po sirovinskom sastavu, gramaturi, smjeru vlakana, površinskoj obradi, formatu, debljini, namjeni, itd.

Glavno tajništvo Vijeća Europske unije 2007. godine je u sistemu **PRADO** (Public Register of Authentic Identity and travel Documents Online – Javni internetski registar vjerodostojnih putnih i osobnih isprava Vijeća) izdalo je Pojmovnik sa sigurnosnim obilježima isprava⁴, na 138 stranici A-4 formata u koloru. Sadržaj prikazanog Pojmovnika pripada isključivo grafičkoj struci, što se vidi iz sledećeg prikaza:

- Uvod
- Barkod/2D barkod
- Beskonačni tekst
- Biometrijski identifikator (biometrijski Podaci),
- *E-putovnica

⁴ Prado Pojmovnik, Vijeće Europske unije, 2007. strana 3-5

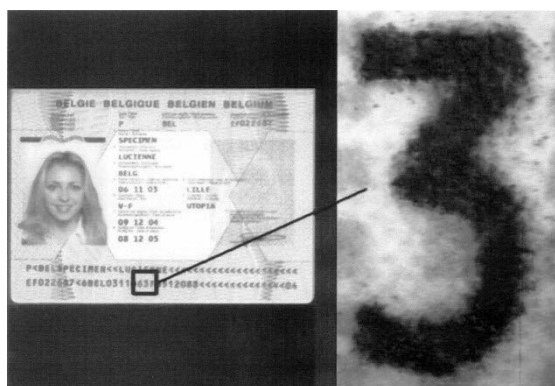
Prilog 3. Umanjena reprodukcija naslovne strane navedenog dokumenta Vijeća Evropske unije

- Fluorescentna boja
- Fluorescentna vlakna
- Fluorescentna zaštitna nit
- Fluorescentna zrnca
- Fluorescentne planšete
- Fluorescentni konac za šivanje
- Fluorescentni serijski broj
- Fluorescentni tisak
- Foliotisak
- Fotografija nositelja - načini pričvršćivanja
- *Naljepnica sa fotografijom
- *Ljepljenje
- *Zakovice
- *Pričvršćene spajalicom
- Fotografska tehnika
- Fotografski papir
- Fotokromatska boja
- Giljoš uzorci iscertani tankim linijama
- Hologram
- Identigram*
- iFADO
- Ink-jet ispis
- Ispis igličastim štampačem

- Kinegram*
- Knjigotisak
- Koakcijalno svjetlo
- Konac za šivanje
- Krivotvorenje identiteta i krivotvorenje isprava
- Laserska perforacija
- Laserski perforirani serijski broj
- Laserski perforirane tanke strukture i oblici (zaštitne perforacije)
- Sekundarna (ghost) fotografija–laserski perforirana
- Laserski ispis/kopiranje
- Lasersko graviranje
- Latentna slika
- Magnetska traka
- Metalna boja
- Metamerne boje
- Mikročip – kontaktni
- Mikročip – kontaktni
- Minitisak i mikrotisak
- Obojena siguronosna vlakna
- Ofsetni tisak
- Optička traka
- Osobni podaci/drugi osobni podaci
- OVD (optički varijabilni zapis)
- OVI (optički varijabilna boja)
- Oznaka isprave
- Oznaka redosleda sabiranja knjižnih ara-ka/stepena-sta paginacija
- PC (polikarbonat)
- Perforacija iglama
- Planšete
- Podloga bez optičkih osvijetlivača
- Postupak višebojnog tiska sa šablonom (matricom)
- PRADO
- Prelijevajuća boja
- Prelijevajuća zaštitna folija
- Prozirni prozorčić
- Prozirni registar
- PVC (polivinil klorid) kartica
- Razlijevajuća (upijajuća) boja
- Reljefni tisak
- Retrorefleksivna zaštitna folija
- Roto tisak
- Sekundarna (ghost) fotografija
- Serijski broj
- Sintetička vlakna
- Sitotisak
- Slika (otisak) koja sadrži nevidljive osobne podatke (IPI ili kriptirane podatke o ispravi
- Štambilj
- Strojno čitljiva putna isprava – SČPI
- Strojno čitljivo područje SČP
- Strojno povjerljivo obilježje
- Suhi žig
- Tehnika uvezivanja
- Termalna sublimacija boje
- Termokromatska boja
- Tisak pozadine/siguronosni tisak
- Tisak sa duginim efektom
- Tisak termalnim prenosom
- Topiva boja
- Učinak nagiba
- Ugradnja osobnih podataka (fotografije) potpisa
- Unaprijed otisnuti tekst
- UV obilježje na zaštitnoj foliji
- UV svjetlo (ultraljubičasto svjetlo)
- Uzorak za zaštitu od skeniranja/kopiranja
- Višeslojna laserska slika
- Vodeni žig
- *Jednotonski vodeni žig
- *Dvotonski vodeni žig
- *Višetonski vodeni žig
- Zaštitna folija
- *Tisak na zaštitnoj foliji
- *Reljefni tisak na zaštitnoj foliji
- *Zaštitna folija pričvršćena uvezivanjem
- Zaštitna nit
- Žlijebljenje – perforacija

Prilog 4. Povećana reprodukcija otiska žiga⁵

Prilog 5. Povećani dio štampe laserskog štampača sa prikaznog dokumenta⁶

⁵ Prado Pojmovnik, Vijeće Europske unije, 2007. strana 106

⁶ Prado Pojmovnik, Vijeće Europske unije, 2007. godine, strana 46

2. Grafoskopija⁷ je riječ grčkog porijekla i u prevodu znači *grafo* = pišem + *skopien* = gledati, posmatrati. To je naučna oblast koja se bavi utvrđivanjem autentičnosti dokumenata pisanih i popunjanih rukom ili drugim sredstvima za ispisivanje (pisaće mašine, elektronski pisači i sl.).

Prilog 6. Pisati se može sa različitim sredstvima za ručno pisanje a može i pisaćim mašinama, elektronskim štampaćima i štamparskim mašinama

Zbog naprijed navedenog, u Zakonu o vještacima Republike Srpske (Sl. gl. RS br. 65/08)⁸ je ispravno nazvana **grafičko-grafoskopska** oblast umjesto do tada, kako se nazivala **grafološka oblast**. Međutim, u navedenom Zakonu o vještacima Republike Srpske je navedeno da **grafičko-grafoskopska oblast** obuhvata **ekspertizu svih vrsta dokumenata, potpisa, štampanih novčanica i daktiloskopije**.

To je nestručno i neispravno navedeno a bilo bi ispravno da je navedeno da **grafičko-grafoskopska** oblast obuhvata **ekspertizu svih vrsta dokumenata i svih grafičkih elemenata u dokumentima**. Suvišno je navedeno „potpisa, štampanih novčanica i daktiloskopije“, jer potpis može biti jedan od grafičkih elemenata u dokumentima, novčanica je već (složeniji) dokument, a daktiloskopija podrazumjeva otisak prsta, a to je jedan od grafičkih elemenata koji se može naći u nekom dokumentu.

Resorno ministarstvo pravde Republike Srpske nije tražilo 2007. godine stručnu pomoć od grafičkih stručnjaka, da se ispravno i stručno definiše šta obuhvata grafičko-grafoskopska oblast vještačenja.

3. Grafologija⁹ je riječ grčkog porijekla i u prevodu znači *grafo* = pišem + *logos* = riječ, govor. U proširenom prevodu znači, nenaučno pretpostavljanje osobina ličnosti na osnovu rukopisa i pretpostavljanje stanje njegove duše.

Nenaučno pokušavaju to raditi uglavnom psiholozi. Evo primjera za to, iz knjige naziva **Grafologija**, autora Jovana Krstića iz Beograda, diplomiranog psihologa, sa dugogodišnjim iskustvom u pretpostavljanju. On je na osnovu nenaučnih i nedokazivih veličina, naveo 40 osobina ličnosti, na osnovu rukopisa, citat¹⁰:

- „neiskrenost,
- energičnost,

- opštu inferiornost,
- odlučnost,
- preduzimljivost,
- sugestibilnost,
- impulsivnost,
- plahovitost
- odsustvo samopouzdanja,
- pojačanu seksualnost,
- grubost i brutalnost,
- lukavost,
- koristoljublje,
- sklonost perverziji,
- izvještačenost,
- narcisiodnost,
- podmuklost,
- zlobu,
- pakost,
- cinizam,
- egoizam,
- sumnjičavost,
- štedljivost,
- škrtost,
- lakomislenost,
- vedrinu,
- vezanost
- osjećanje,
- pretvaranje,
- povlačenje,
- potištenost,
- strpljenje,
- oltruizam,
- kritizerstvo,
- sitničavost,
- častoljublje,
- nedostatak spontanosti,
- rezervisanost,
- inteligenciju,
- slavohleplje iza kojeg stoji oskudnost osjećanja prae-na emocionalnom prazninom.

Rješavanje Opštinskog
i urbanističke poslove sa-e
od 19.3.1979.godine odobrena
objekta u ulici Danke Mitrović
K. Banja Luka.
Pomenuti objekat su preč
o čemu ras vještavau.
Me dugoarski pravdar.

Prilog 7. Rukopis u tekstu nepoznatog skriptora

⁷ Klaić, B.: Rječnik stranih riječi, Zagreb 1986. strana 496

⁸ Službeni glasnik RS br. 65/08

⁹ Klaić, B.: Rječnik stranih riječi, Zagreb 1986. strana 496

¹⁰ Krstić, J.: Grafologija, Beograd 1999. strana 87

Da li se na prethodnom primjeru rukopisa u tekstu, nepoznatog skriptora, može egzaktno odrediti, bilo koja od naprijed navedenih osobina skriptora? Naravno da ne može. Pa, kako se nešto može javno tvrditi a da se ne može izmjeriti, da se ne može praktično prikazati i dokazati, i da naučno nije verifikovano?

Šta je o grafologiji napisao prof. dr Živojin I. Aleksić u svojoj knjizi (Utvrđivanje činjenica i veštačenja u građanskom i krivičnom postupku, Beograd, 2000. godine, 223 strana), citat¹¹:

„Poslije dugog i svestranog proučavanja raznih principa grafologije i rada grafologa, kao i poslije svih publikacija iz ove oblasti na raznim jezicima, došlo se do konačnog zaključka, da grafologija, bar u sadašnjoj fazi njenog razvitka, od male, a može se reći i skoro, nikakve vrijednosti kao pomoćna metoda u otkrivanju i dokazivanju ikakvih činjenica pri ispitivanju bilo koje vrste spornih dokumenata“.

Napomena: navedeni autor je po osnovnom obrazovanju bio diplomirani pravnik.

U zvaničnoj nomenklaturi naziva struka i naziva zanimanja u strukama, ne postoji grafološka struka niti postoji zanimanje naziva grafolog.

Primjeri nestručnosti „samo obrazovanih“ grafologa kod vještačenja dokumenata u BiH

U Republici Srpskoj imenovani su vještaci **grafološke oblasti** (objavljeno u Sl. gl. RS br. 21/11)¹² koje uopšte nema u važećem Zakonu o vještacima Republike Srpske (Sl. gl. RS br. 65/08), a nema uopšte imenovanih vještaka za grafičko-grafoskopsku oblast. Vještaci nepostojeće grafološke oblasti su:

- tri profesora pedagogije i psihologije,
- jedan diplomirani psiholog,
- jedan inženjer hemije i
- jedan inženjer organizacije i menadžmenta (sa Višom poslovnom školom iz Prijedora).

Oni godinama, i danas, nelegitimno i nestručno vještače predmete iz **grafičko-grafoskopske** oblasti vještačenja (primjer utvrđene nelegitimitnosti: Rješenjem Okružnog suda u Banjoj Luci br. 071 0 P 142-467 15 Gž od 09.04.2015. godine je odbačen nalaz i mišljenje vještaka grafološke oblasti, jer je vještačenje trebao obaviti vještak iz grafičko-grafoskopske oblasti).

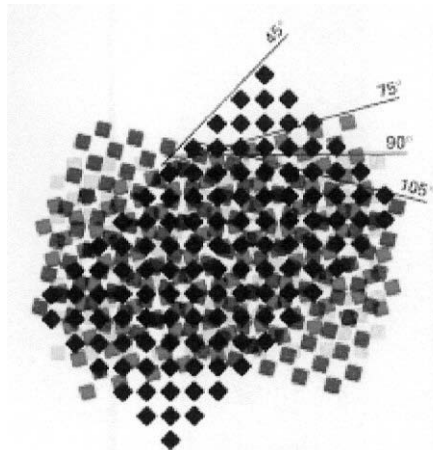
Primjer br. 1.

U predmetu kod Osnovnog suda u Banjoj Luci, u optužnici stoji, da je vještačenjem utvrđeno, da je otisak pečata br. 1. falsifikovan tako da je nesporni otisak pečata skeniran od strane optuženog i reproduciran na ink-jet štampaču i da su oba otiska pečata, na oba sporna dokumenta, izvede-

na pod istim uglom.

Pažljivim pregledom - vještačenjem sa mikroskopom oznake Kruess (profesionalni mikroskop, model MSZ 5000-T-IL-TL), utvrđeno je da su oba sporna otiska pečata izvedena sa pigmentima tinte za pečate, tj. njihova izvedba je originalna. To se lako utvrdilo, jer na spornim otiscima pečata nisu se mogle mikroskopom detektovati žute (90°), purpurne (75°), cijan (105°) i crne (45°) rasterske tačke tinte ink-jet štampača (prilog br.7.)

Dodatno je utvrđeno, mjerenjem sa običnim uglo-mjerom, da nisu otisnuti pečati pod istim horizontalnim uglom, nego da su otisnuti pod različitim uglovima.

Prilog 8. Povećani (kolor) izgled reprodukcija rasterskih tačkica, u četiri osnovna tona pod uglovima, koje se dobiju na ink-jet štampaču

Vještak koji je nestručno (i nelegitimno) obavio vještačenje je po stručnom obrazovanju, profesor pedagogije i psihologije i on nikada nije stručno i verifikovano izučavao, npr. postupak skeniranja otiska nespornog pečata i njegovu reprodukciju na ink-jet štampaču.

On ne poznaje elemente autentičnosti toga postupka. On u toku studiranja nije imao ni tehničko crtanje sa deskriptivom, da razumije projekcije i položaje predmeta dvodimenzionalno i trodimenzionalno, tj. da bi znao ispravno odrediti uglove otiska pečata.

Najvažnije za njega je, da radi u Kriminalističko-tehničkom centru MUP Republike Srpske u Banjoj Luci, na poslovima „samoobrazovanog“ grafologa i da je imenovan od strane Ministarstva pravde Republike Srpske za vještaka (nepostojeće) grafološke oblasti. Za njega je važno da je tužilaštvo, na osnovu njegovog (nestručnog i nelegitimnog) nalaza, podiglo optužnicu. Manje je važno kako se on zove.

Ministarstvo pravde u F BiH je imenovalo prethodnih godina, stalne sudske vještake iz svih oblasti i sastavilo Listu stalnih sudskih vještaka po oblastima, kako je navedeno na dijelu sledeće tabele br. 8. U oblast kriminalistike, nestručno, netačno i proizvoljno je stavljeno par oblasti (biologija, hemija, eksplozivna sredstva i naprave, restitucija brojeva šasije i motora, balistika-mehanoskopija i mobilna

¹¹ Aleksić, Ž.: Utvrđivanje činjenica veštačenja u građanskom i krivičnom postupku, Beograd 2012. strana 223

¹² Lista stalnih sudskih vještaka kriminalističke oblasti u F BiH, Internet, ažurirano 03.04.2017. godine

telefonija). Zar mašinstvo, medicina, rudarstvo, saobraćaj, elektrotehnika, ekonomika, itd. po toj istoj logici, ne pripadaju kriminalističkoj oblasti? Zar se vještačenje dokumenata nije moglo staviti u oblast grafoskopije i dokumentoskopije (kao u Evropi) ili u grafičko-grafoskopsku oblast, kao što je u Republici Srpskoj?

Navedene su dodatno nestručne i nedopustive podoblasti naziva¹⁵:

- vještačenje, novca, dokumenata i ruko-pisa???
- vještačenje novčanica; (kojih: metalnih ili štampanih?),
- vještačenje dokumenata i potpisa; (zar potpisi nisu dio dokumenta),
- vještačenje novca; (kojeg?),
- forenzička fotografija; (ne postoji forenzička fotografija nego postoji forenzičar za fotografiju (fotozapise) a fotografija je dokument ili dio dokumenta i to može vještačiti samo grafički inženjer),
- daktiloskopija; (otisak prsta može biti na dokumentu kao jedan od grafičkih elemenata),
- dokumenti i rukopisi; (zar ručno pisani neki tekst, potpisi i ispisani brojevi nisu sastavni dio nekog dokumenta?).

OB L A S T	PODOBLAST
5	6
kriminalistika	eksplozivna sredstva i naprave
kriminalistika	hemija
kriminalistika	kontradiverziona i tehnička zaštita i telekomunikacije
kriminalistika	daktiloskopija
kriminalistika	Mobilna telefonija
kriminalistika	Restitucija brojeva šasije i motora
kriminalistika	daktiloskopija
kriminalistika	vještačenje novca, dokumenata i rukopisa
Kriminalistika	Vještačenje novčanica

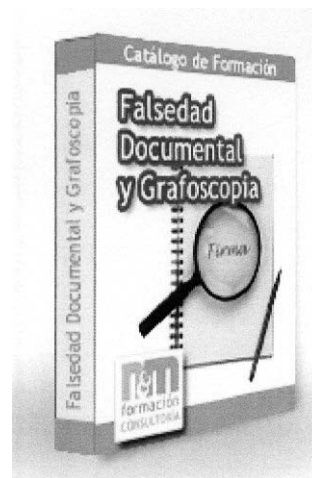
Prilog 9. Reprodukција dijela Liste stalnih sudskih vještaka iz oblasti kriminalistike? u F BiH sa prikazanim nestručnim nazivima podoblasti za vještačenje dokumenata

Dodatna nedopustivost, kada se pogledaju razni obrazovni profili imenovanih „samoobrazovanih“ vještaka za vještačenje (dokumenata), po prethodno navedenim Podgrupama, u Listi stalnih sudskih vještaka u F BiH, iz oblasti kriminalistike:

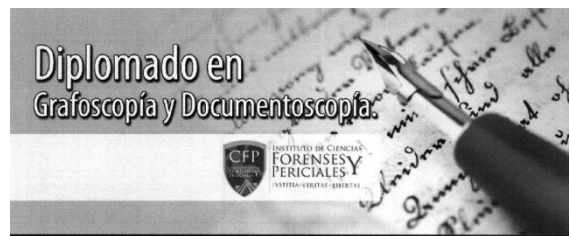
- nastavnik predškolskog odgoja,
- inženjer organizacije rada,
- diplomirani inženjer zaštite na radu i životne okoline,
- profesor pedagogije i psihologije,
- pravnik za upravne poslove,
- diplomirani inženjer tekstilne tehnologije,
- diplomirani kriminalist,
- nastavnik biologije i hemije,
- diplomirani inženjer tehnologije,
- ekonomista turizma i ugostiteljstva,
- diplomirani inženjer poljoprivrede,
- pravnik,
- profesor filozofije i sociologije i
- ima samo jedan diplomirani inženjer grafičke tehnologije.

Vještačenja svih vrsta dokumenata i svih graf-ičkih elemenata u dokumentima mogu stručno da rade samo odabrani diplomirani inženjeri grafičke tehnologije. Ovakvo stanje u F BiH je nedopustivo, nestručno i ravno je zločinačkom djelovanju prema istini i pravdi.

U zapadnim zemljama, vještačenja dokumenata obavljaju forenzičari za grafoskopiju i dokumentoskopiju a u BiH vještaci su iz kriminalističke oblasti? „samoobrazovani“ grafolozi!?

Prilog 10. Reprodukција naslovne strane jednog stranog priročnika naslova Falsifikovana dokumenta i grafoskopija

Prilog 11. Reprodukција jedne vizit karte forenzičara iz Evrope za grafoskopiju i dokumentoskopiju

Primjer br. 2.

Evo drugog primjera nestručnosti „samoobrazovanog“ grafologa iz F BiH koji je po stručnom obrazovanju, čak, doktor kriminalističkih nauka.

U Dnevnom avazu od 11.03.2016. godine, na 13 strani bio je prilog novinara R. Hajdarevića pod naslovom **Sve što potpišete može se upotrijebiti protiv vas**. U nadnaslovu stoji, citat: *Muhidin Rašidović, grafolog, u rukopisu otkriva tajne zločina*. Navedeno je javna laž, jer grafolog to ne može utvrditi na osnovu rukopisa.

Prilog 12. Umanjena reprodukcija navedenog naslova iz novina

Novinar konstatuje, citat: *Postoje eksperti koji će uradi kriminalističko utvrđivanje identiteta na osnovu rukopisa. Oni se zovu grafolozi i njih je samo svega osmoro...*

Navedeno nije tačno, jer grafolozi rade (nenaučio) savim nešto drugo (objašnjeno je na početku ovoga rada) a koliko ima u BiH grafologa i onih koji gledaju u šolju, to je nepoznato.

Navedeni grafolog je novinaru na jednom primjeru potpisa, pojašnjavao prisutne opšte karakteristike rukopisa. Na jednom primjeru se detektuju samo prisutne konkretne individualne a ne opšte karakteristike rukopisa. I one opšte karakteristike rukopisa, koje je navodio navedeni grafolog, je nestručno i pogrešno nazivao a neke i ne postojale.

U izjavi novinaru, navedeni grafolog je naveo, citat: *Škola niti fakultet za grafologa ne postoje. Sav ovaj posao naučio u policiji ...*

Javno je priznao da je priučen, samoobrazovan, imao je mentora nekog fiktivnog pedagoga i psihologa i obrazovao

se za grafologa kojem nije zadatak da vještači autentičnost svih vrsta dokumenata i svih grafičkih elemenata u dokumentima. Takva vrsta „samoobrazovanja“ nigdje javno nije verifikovana. To su neki interni kursevi samo u policiji. On u stvari ne zna, ni stručni naziv pogrešnog zanimanja, kojim se bavi.

Novinar navodi jedan od najznačajnijih slučajeva koji je „grafolog“ Rašidović riješio, a to je ratni zločin iz Bane Luke iz 1993. godine (Zašto baš iz Banje Luke?). Rašidović je izjavio, citat:

Oni su tvrdili da su bili kod ljekara u vrijeme zločina i donijeli njegov dokument sa njegovim potpisom. Međutim, ustanovio sam da potpis nije mogao nastati 1993. godine... Ta starost ruko-pisa bila je ključni faktor.

Prvo, nije dopustivo da se javno spominju imena i prezimena boraca Vojske Republike Srpske iz Banjaluke, jer taj sudski postupak, možda nije još pravno okončan.

Drugo i najvažnije, **starost bilo kojeg rukopisa u tekstu, rukopisa u potpisima i rukopisa brojeva se ne može tačno utvrditi kada je izveden na papiru** (iz fizikalno-hemijskih razloga), **kao što se ne može utvrditi starost izrade papira**. Može se samo hemijskom ekspertizom utvrditi hemijski sastav tinte sa kojom je nešto ispisano, i može se utvrditi hemijski sastav papira, ali to utvrđuju hemičari.

Da navedeni grafolog ima elementarna znanja o dokumentima i grafičkim elementima u dokumentima, ne bi izjavio takvu netačnost. Javno je priznao, da je na osnovu svoje nestručnosti, omogućio presudu navedenim licima kao i doktoru primarijusu Franji Matijeviću, vještaku iz psihijatrije, koji je bio pripadnik Vojske Republike Srpske i ispisao 1993. godine navedeni medicinski recept na sklopnom stolu u Derventi, kojeg je „vještačio“ navedeni grafolog.

Navedeni grafolog je „utvrdio“ da ručno ispisani sadržaj na receptu nije, dr Matijević, ispisao 1993. godine ali nije utvrdio, kada je to ispisao. Kako može tvrditi da nešto nije izvedeno navedenog datuma 1993. godine a nije utvrdio, a kada jeste. Zar to nije jasan dokaz neznanja i njegove nestručnosti a radi se o pravdi i ljudskim sudbinama. Još se javno hvali uspjesima zbog neznanja iz ove oblasti. Lično smo upoznati sa ovim predmetom, jer ga je jedan od vještaka, grafičkih inženjera vještačio.

Primjer br. 3.

Sa ovim primjerom se prikazuje i dokazuje terminološki, javni i stručni kaos kod vještačenja dokumenata u F BiH.

Stručnom i lingvistički-misaonom analizom prikazanog teksta, sa prikazane strane (prilog br. 12), nedvosmisleno se utvrđuje sledeće:

A) Na početku je ispisano, citat: **„Stalni sudski vještak kriminalističke struke - grafolog“** je javno prikazana netačnost, jer kriminalističke struke u nomenklaturama struka uopšte nema a grafolog kao zanimanje, takođe, ne postoji. Svaka struka ima svoja zanimanja. Koja su zanimanja kriminalističke struke? Nema ih.

Dalje piše, citat: „Vještačenje dokumenata, rukopisa, potpisa, novčanica, pečata i dr.“ je javno netačna tvrdnja, jer nigdje nema u opisu poslova, da to može stručno da radi grafolog!

Broj: 17 0 P 022239 10 P

OPĆINSKI SUD U BIHAĆU
B I H A Ć

KRIMINALISTIČKA GRAFOLOŠKO-TRASEOLOŠKA EKSPERTIZA SPORNOG
POTPISA VUKOVIĆ BEGE NA DOKUMENTU – "UGOVOR O DAROVANJU
NEKRETNINA" OV.BR. 483/98 OD 18.02.1998. GODINE, U PRAVNOJ STVARI
TUŽITELJA VUKOVIĆ FIKRETA IZ BIHAĆA I VUKOVIĆ ERMINA IZ BIHAĆA,
PROTIV TUŽENOG VUKOVIĆ MEHMEDA IZ BIHAĆA

Izvršeno od strane prof. Esada Bilića, diplomiranog profesora pedagogije i psihologije, stručnog i zvanog sudskog vještaka kriminalističke struke, posebnost vještačenja novca, dokumenata i rukopisa (grafolog), registriranog od strane Ministarstva pravde Federacije BiH (Njemačke broj: 05-06-3-794/06-V od 23.02.2006. godine), registriranog od strane Ministarstva pravde RS (Njemačke broj: 08-040/704-252/10 od 03.10.2010. godine), Apelačnog suda BiH (Odlučio BiH) te angažiranog eksperta na Međunarodnom krivičnom sudu u Den Hagu (eksperta za kriminalističko-tehničko i sudsko istraživanje svih inkriminiranih i sumnjivih dokumenata, rukopisa, potpisa, brojeva, planiranih mašina, tragova otiska pečata, štampilja, žigova, sredstava za pisanje i papira, standardne i kompjuterske štampe, itd., za istraživanje i nalazna novčanica, vrijednosnica, javnih i službenih dokumenata identiteta, bankovnih kartica, raznovrsnih štampanih-tiskanih obrazaca i dr.).

Prilog 13. Umanjena reprodukcija prve strane A-4 formata jednog nalaza i mišljenja, navedenog „samoobrazovanog“ grafologa

B) Zatim dalje piše, citat: „Kriminalističko grafo-loško-traseološka ekspertiza spornog potpisa ...“. Navedena ekspertiza ne postoji u nauci, struci i praksi kod vještačenja dokumenata. Postoji samo grafička-komparativna metoda kod vješta-čenja spornih i nespornih potpisa, gdje se utvrđuje podudarnost i nepodudarnost prisutnih individualnih karakteristika rukopisa, u spornim i nespornim potpisima. **Kriminalističko, grafo-loško-traseološka ekspertiza** je demagoška interpretacija nečega što ne postoji, kako bi se navedenim hipotetičkim terminima stekao utisak o velikoj stručnosti navedenog „samoobrazovanog“ grafologa, koji je po stručnom obrazovanju, profesor pedagogije i psihologije.

C) Zatim dalje piše, citat: „... te angažiranog eksperta na Međunarodnom krivičnom sudu u Den Hagu (eksperta za kriminalističko tehničko i sudsko istraživanje svih inkriminiranih i sumnjivih dokumenata, rukopisa, potpisa, brojeva, pisacih mašina, tragova otiska pečata, štampilja i žigova, sredstava za pisanje i papira, standardne i kompjuterske štampe, itd, za istraživanje i zaštitu novčanica, vrijednosnica, javnih i službenih dokumenata identiteta, bankovnih kartica, raznovrsnih štampanih-t-

skovnih obrazaca i dr“).

Ne postoji kriminalističko tehničko i sudsko istraživanje svih inkriminiranih i sumnjivih dokumenata. To je pro-izvoljna, netačna i nenaučna interpretacija.

Postoji samo grafičko-grafoskopsko vješta-čenje au-tentičnosti spornih dokumenata i spornih grafičkih eleme-nata u dokumentima.

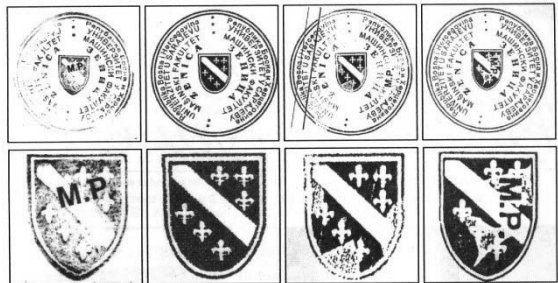
Ne postoje inkriminirana i sumnjiva doku-menta. Po-stoje samo sporni i nesporni dokumenti.

Za vještačenja svega navedenog on nema zvaničnu stručnu legitimaciju, jer nije diplomirani inženjer grafičke tehnologije. Navedeno ne mogu vještačiti „samoobrazova-ni“ grafolozi.

Na šta liči navedeni sud u Den Hagu kada ima ovakvog „angažiranog eksperta“?

Primjer. 4.

U jednom predmetu „samoobrazovani“ grafolog iz Sarajeva je vještačio autentičnost spornog otiska pečata na priličnom broju spornih dokumenata. Svojom „ekspertizom“ je utvrdio, da su navedeni dokumenti ovjereni sa pečatom, čije je grafičko rješenje „istragom pronađeno“ u računaru optuženog (drugi otisak, sa lijeva na desno).

Prilog 14. Umanjena reprodukcija prvog nespornog otiska pečata, drugog spornog otiska pečata, trećeg i četvrtog otiska pečata, sa njihovim povećanim štitovima izdvojenim iz sredi-ne otiska

Međutim, pregledom svih dokumenata sa spornim oti-skom pečata od strane grafičkog inženjera, utvrđeno je, da su oni ovjereni sa dva međusobna različita – neistovjetna otiska pečata (treći i četvrti otisak na prilogu br. 13) a ne sa pečatom čije je grafičko rješenje „pronađeno“ u računaru optuženog (drugi otisak), što se može običnim promatra-njem vidjeti na prethodnom prilogu.

Navedeno je pregledno prikazano, u nalazu i mišljenju a bitne utvrđene činjenice su prikazane, dodatno projekci-jom (grafoskopom), na glavnoj raspravi, u Općinskom sudu u Travniku. Sud nije prihvatio nalaz i mišljenje grafičkog in-ženjera, nego je prihvatio nalaz „samoobrazovanog“ grafo-loga i osudio je optuženog. Optuženi je od stresa, čekajući početak izdržavanje zatvorske kazne, preminuo.

„Samoobrazovani“ grafolog iz Sarajeva, koji je vještačio ovaj predmet, ne poznaje postupak izrade grafičkih rješe-nja pečata, štampilja i žigova, ne poznaje šta znači istovjet-

nost slova po tipu, rezu i gradaciji, ne poznaje šta znači istovjetnost ostalih grafičkih elemenata u konkretnim otiscima pečata.

Šta je uzrokovalo ovakvu pravnu i stručnu ne-uređenost kod vještačenja dokumenata

Prve priručnike i knjige o vještačenju potpisa (rukopisa) su pisali diplomirani pravnici, koji su kasnije magistrirali i doktorirali na temama iz krivično-pravne oblasti, npr.:

- Osborn, A.: Questioned Documents, London 1929.
- Sabol, Ž.: Identitet rukopisa, Zagreb, 1986.
- Aleksić, Ž.: Kriminalistika, Beograd 1979.
- Simonović, B.: Kriminalistička tehnika, Kragujevac 2004.
- Vodinelić, V.: Kriminalistika, Beograd 1984.
- Maksimović, R. Todorić. U.: Kriminalistička tehnika, Beograd 1985. itd.

Navedeni autori su svojevremeno bili najveći autoriteti iz grafologije i njihove nestručne, proizvoljne termine i tvrdnje su preuzeli, internim edukacijama u policiji, „samoobrazovani“ grafolozi, pa su se preko potpisa nedopustivo uvukli da vještače i autentičnost svih vrsta dokumenata.

Do 1990. godine, na prostoru bivše Jugoslavije, sva vještačenja su po zakonu radile kriminalističko-tehničke službe u policiji. U tim službama su radili „samoobrazovani“ grafolozi, sa različitim obrazovanjem, od poljoprivrednih tehničara, gimnazijalaca, frizera, psihologa, pedagoga, profesora odbrane i zaštite, itd. i oni su kasnije imenovani kao grafolozi – sudski vještaci, što je nedopustivo.

Nijednu stručnu knjigu o vještačenju dokumenata i svih grafičkih elemenata u dokumentima, do unazad deset godina, nije napisao diplomirani inženjer grafičke tehnologije. Smatralo se normalnim da to pripada grafičkoj struci i da to treba da rade odabrani inženjeri grafičke tehnologije.

Od 2006. godine, autori ovoga teksta su napisali i objavili tri naučne knjige iz grafičko-grafoskopske oblasti vještačenja, koje je kod izdavanja i štampanja, doniralo Ministarstvo nauke i tehnologije Republike Srpske, kao naučna djela. Morali smo to uraditi jer su „samoobrazovani“ grafolozi javno osporavali stručnost grafičkih inženjera da vještače autentičnost dokumenata. Oni su se javno čudili kada su saznali, da grafički inženjeri mogu vještačiti autentičnost čak i štampanih novčanica, jer nisu znali da je štampana novčanica isključivo grafički proizvod (samo složeniji dokument sa brojnim elementima zaštite) i da to nije proizvod nikakve pedagogije i psihologije.

Područje vještačenja iz:

- mašinstva, obavljaju najstručniji mašinski inženjeri,
- građevinarstva; građevinski inženjeri,
- saobraćaja; saobraćajni inženjeri,
- ekonomike; diplomirani ekonomisti,
- medicine; doktori specijalisti, itd.

Samo vještačenja dokumenata još uvijek, na prostoru BiH obavljaju različiti stručni „samo-obrazovani“ grafolozi. Kako bi bilo da se profesor pedagogije i psihologije „samo-

obrazuje“ u policiji za npr. javnog tužioca, sudiju, advokata, hirurga,

profesora muzike, itd.? Smatralo bi se to nekom greškom i nešto što je nedopustivo. A zar nije greška i je li dopustivo da profesori pedagogije i psihologije i slični, vještače predmete za koje stručnu legitimaciju imaju isključivo grafički inženjeri?

Zašto resorna Ministarstva pravde Republike Srpske i F BiH, nestručno definišu područje vještačenja dokumenata u Zakonima o vještačenju i zašto imenuju „samoobrazovane“ grafologe da vještače dokumente, kao ovlaštena fizička lica? Oni su najodgovorniji za pravni i stručni haos u ovom području vještačenja. Takva imenovanja prihvataju tužilaštva, sudovi i advokati.

Dotadnu zbuđenost u svemu tome daju Centri za edukaciju sudija i tužilaca, jer još nisu u Republici Srpskoj, obavijestili sudije i tužioce da grafičko-grafoskopsku oblast vještačenja ne mogu legitimno da vještače vještaci grafološke oblasti, jer grafološke oblasti uopšte nema u važećem Zakonu o vještacima u Republici Srpskoj? Nisu od strane edukatora obaviješteni šta obuhvata grafičko-grafoskopsko vještačenje i ko ima stručnu legitimaciju da to radi, jer nema uopšte imenovanog edukatora za grafičko-grafoskopsku oblast u Centrima za edukaciju sudija i tužilaca u Republici Srpskoj i u F BiH! A nudili smo se njima da to budemo, u više navrata.

ZAKLJUČAK

Kod usvajanja novog Zakona o vještacima u Republici Srpskoj (predložen je nacrt u decembru mjesecu 2016. godine), gdje je u čl. 2. stav 3. pod rednim brojem 5. predložena:

- **kriminalističko-tehnička oblast** a pod rednim brojem 6. je predložena:
- **grafičko-tehnološka oblast.**

Da li će se desiti, da se pod nazivom **kriminalističko-tehničke oblasti**, nastavi nestručan rad „samoobrazovanih“ grafologa a grafičko-tehnološka oblast će se samo spominjati u navedenom nacrtu i budućem Zakonu o vještacima?

Za **kriminalističko-tehničku oblast** normalno je da se imenuju najstručniji diplomirani kriminalisti, a zna se dobro šta je njihovo područje stručnog djelovanja kod istraga krivičnih djela (mada to rade isključivo policijske službe) a za **grafičko-tehnološku oblast** da se imenuju diplomirani inženjeri grafičke tehnologije.

Predloženu Grafičko-tehnološku oblast treba ispravno nazvati **grafičko-grafoskopskom** (ili kao u Evropi: grafoskopija i dokumentoskopija), koja bi obuhvatila **ekspertizu autentičnosti svih vrsta dokumenata i svih grafičkih elemenata u dokumentima** i da to mogu verifikovano i legitimno raditi samo odabrani, najstručniji, **diplomirani inženjeri grafičke tehnologije.**

Navedeno u budućem Zakonu o vještacima u Republici Srpskoj treba to jasno precizirati, bez ikakvih podgrupa

Dane Branković, et al.:

Šta to još rade „samoobrazovani“ nelegitimni grafolozi kod vještačenja dokumenata i ko im još to omogućuje
What's More Work "Self-Educated" Illegitimate Graphologists With Expertise and Documents When im not Permitted

---

i specijalnosti, i da se već jednom uredi ovo područje vještačenja.

Kod imenovanja vještaka, resorna ministarstva pravde treba da vode računa i o sukobu interesa, jer ne mogu „samoobrazovani“ grafolozi, kao do sada, koji su zaposleni u državnim službama, da za vrijeme radnog vremena idu na sudska ročišta, da „brane“ privatno urađena vještačenja a odsutnost sa posla uredno da naplaćuju kroz lični dohodak (to je krivično djelo i to rade godinama). Oni se ne mogu uopšte imenovati za vještake kao fizička lica, čak i da su stručni.

Isto da se uredi Zakonom o vještacima i u F BiH i u Brčko Distriktu BiH.

LITERATURA:

Monografija grafičkog fakulteta, Zagreb 2012.

Mesaroš. F.: Grafička enciklopedija, Zagreb 1970.

Bingold, K.: Tehnologija ravne štampe, Novi sad 1989.

Luc, I.: Tehnologija ručnog sloga, Zagreb 1975.

Žiljak, V.: Na raskršću stare i nove tehnologije, Intergrafika 89, Zagreb 1989.

Jovanović S. I Kosanović, Đ.: Tehnologija grafičkog materijala, Beograd 1998.

Branković, D.: Vještačenje rukopisa u tekstu, potpisima i brojevima, Banjaluka 2012. godine

Simonović, B.: Kriminalistika, Kragujevac 2004.

What's More Work "Self-Educated" Illegitimate Graphologists With Expertise and Documents When im not Permitted

Dane Branković

master of engineer graphic technology, director of the Forensic Center for expertise documents Ltd. in Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina, forenzickicentar@teol.net

Boro Luburić

master of engineer graphic technology, technical director "Official Gazette" in Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina, luburichoro@gmail.com

Nedo Gajić

graduation engineer graphic technology and design - master, director of the printing house "Compex" in Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina, nedjo.gajic@compex.ba

Jovo Savanović

graduation engineer graphic technology and design - master, director of the printing house "Grafica" in Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina, j.savanovic@blic.net

Abstract: All types of documents, whether in the form of sheets of paper or cardboard, in the form of smaller or larger booklet, whether identification, financial or advertising documents, exclusively graphic products. They are manufactured and produced in smaller or larger printing companies, with defined technological stages. Optionally be completed and verified certain procedures. All these activities belong to the field of graphical-grafoskopskoj, comprising expert authentication of all types of documents and graphics that are the objects of a graphical documents. I-OHP area can expert evaluation, professional and legitimate, select, most expert Engineers graphics technology and no no "self-educated" graphologists.

Graphology trying unscientific only assume the personality traits based on his manuscripts and trying to assume the condition of his soul. Graphology is never used for expert authentication of any kind of documents or any graphic elements in documents. Due to ignorance of professional lawyers in the relevant ministries of justice, for years to appoint incompetent different profiles as experts graphology field (which does not exist in the Law on the Republic of Serbian experts) and the prosecutor's office, courts and lawyers accept them as something that is legitimate and normal. And it is not legitimate and is not professional, but it is unacceptable.

Keywords: graphology, grafoskopija, documents, expertise, "self-educated" graphologists, lawyers, engineers graduate in graphic technology.